

ROC CHABÀS I LA "HISTORIA DE GANDIA"

Gabriel García Frasset

L'any 1881 corria el rumor entre els homes de lletres de la capital de la Safor que existia una història de la ciutat, però que el seu posseïdor ni volia deixar-la ni permetia tan sols que la copiessen. Antoni Roig Civera reclamava la intervenció de l'ajuntament per tal d'adquirir-la i al mateix temps impulsar l'elaboració d'una altra més completa. Les iniciatives que proposava eren confiar l'assumpte als membres de la societat de l'Estímulo Científico, convocar un certamen per a la propera Exposició Regional amb premis referents a aquest punt, nomenar un cronista...¹ Mesos després, Jesús M.ª de Arias insistia sobre el tema, però ara semblava que la susdita història no era d'un propietari particular. "Entusiastas patricios" havien intentat localitzar-la en va, però ara se sabia que es trobava dipositada en la Biblioteca Nacional, i fins i tot se'n coneixia la signatura arxivística. Així doncs, suggeria que l'ajuntament n'acongués una còpia sense reparar en dispendis.² Però tot resultà una falòria.

En iniciar la publicació de *El Archivo*, Chabàs realitzà una visita a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i retornà encantat dels resultats de la recerca i de l'amistat que havia establert amb Marià Aguiló. En una època en què, segons diu Enric Llobregat, encara s'acostumava, ací i a tota Europa, a "ordeñar los cronicones",³ Chabàs els desprestigiava contundentment:

"Si consultamos a Beuter encontramos un niño crédulo, en Viciana un notario indigesto, Escolano no es otra cosa que un cajón de sastre donde lo verdadero y lo falso ocupan el mismo lugar, pues lo mismo usa de la Sagrada Escritura que de las fábulas berosianas y los plomos de Granada. Diago con su pié forzado de ir contra el Moderno (Escolano) se nos indigesta. Ninguno de ellos ha pensado en estudiar seriamente la cronología, pues la han dejado más embrollada de lo que estaba con la crónica real de D. Jaime. Tampoco el Sr. Perales, continuador de Escolano, ha consultado el Archivo de la Corona de Aragón. Es pues, imposible que hayan hecho nada aceptable, particularmente de la época anterior á 1418 en que los registros reales se confundían en una misma cancillería, comun a los tres reinos".⁴

1.- "Hágase historia", *El Litoral*, n. 21, 22-V-1881.

2.- "Conjeturas acerca de la fundación de Gandía", *El Litoral*, n. 56, 22-I-1882.

3.- E. A. LLOBREGAT, "Introducción", a l'edició facsímil de *El Archivo*, Ajuntament de Dénia i Inst. Juan Gil-Albert, Alacant, 1985, vol. I, p. XXIV.

4.- "Viage literario al Archivo General de la Corona de Aragón", *El Archivo*, I, 21-X-1886, pp. 195-196.

Palau dels Borja. Segles XV-XVI. Foto A. Fabert. c. 1910. Arxiu J. A. G.

2. GANDIA — Palacio del Santo Duque — Entrada principal

5.— “Miscelánea” i “Sección de documentos”, *El Archivo*, I, 7-X-1886, pp. 181 i 183-184, respectivament.

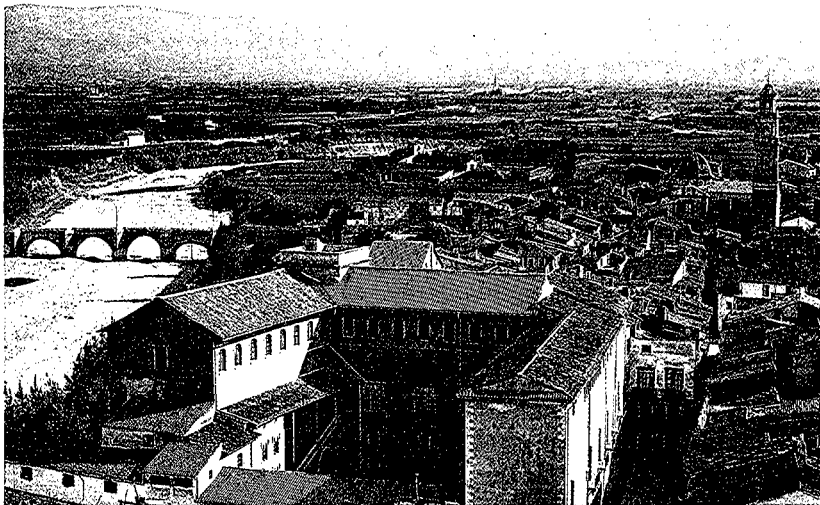
6.— Els dos primers foren col·laboradors de *El Archivo*. Jesús Mª de Arias, precisament, amb un llarg article sobre la història remota de Gandia, en què acceptava massa crèdulament les invencions dels antics cronistes: “Orígenes de Gandia. El reverso”, *El Archivo*, I, n. 23, 7-X-1886, pp. 177-180, n. 24, 14-X-1886, pp. 185-187; n. 25, 21-X-1886, pp. 193-195; i n. 26, 28-X-1886, pp. 201-202. La resposta del director de la revista, extensa i contundent, titulada “Orígenes de Gandia. El anverso”, començà en el n. 35, 30-XII-1886, i acabà en el n. 46, 17-II-1887. Chabàs ja hi demostrava un profund coneixement del tema que ens ocupa.

7.— “Miscelánea”, *El Archivo*, III, nov.-des., 1888, p. 119.

Una de les preguntes essencials que pretengué resoldre amb el seu viatge fou si Gandia era una fundació del rei Jaume I o si existia anteriorment. En els números anteriors de la revista començà també una sèrie d'articles sobre els orígens de Gandia “tan oscurecidos por nuestros cronistas”, i anunciava que les troballes documentals aconseguides en la seua recent investigació permetien aclarir aquest punt, i d'altres, de la història regional. Com a primícia hi publicà el privilegi reial pel qual Jaume II d'Aragó establia l'any 1310 la celebració de la fira de Gandia per la festivitat de sant Miquel.⁵ S'iniciava així l'interès per una temàtica que ja no s'aturaria durant tota la seua vida. Al mateix temps mantenia una bona relació amb figures destacades del petit món intel·lectual de la Gandia de l'època tals com el notari Pasqual Sanz Forés i l'advocat Jesús M.ª de Arias, el pare del qual, el notari Josep M.ª de Arias, havia compilat molts documents que romanien inèdits.⁶ Lamentava, també, que Sanz no es determinés a publicar els “tresors” que havia aconseguit reunir sobre la història de Gandia.⁷ Ben segur, doncs, que aquest impuls encoratjador de Chabàs animà definitivament el notari gandià a enviar a la impremta els variats opuscles que edità.

El canonge de Dénia, paral·lelament, completava aquella base inicial amb recerques efectuades als arxius de la comarca. Per exemple, visità el de Santa Maria d'Oliva, on, en un llibre d'apunts diversos del segle XVI, trobà la nadala

23. GANDIA - Palacio del Santo Duquo - Vista general

Vista de la ciutat de Gandia. Foto A. Fabert. c. 1910. Arxiu J. A. G.

“Hou, hou quina maravella” i també una “Resepta pera dolor de yllada”.⁸ Per tant, coneixia millor que ningú les fonts arxivístiques i, a més, tenia la suficient preparació, sensibilitat i perseverància per tal de traure’n el màxim profit. Quasi al mateix temps visitava l’arxiu municipal de Gandia, estudiava unes làpides romanes a Rafelcofer i realitzava excursions per la Vall digna.

Progressivament anà acumulant materials i estudiant-los fins que cregué que li seria possible elaborar una història de Gandia, de manera semblant a la que havia escrit sobre la seua ciutat natal, Dénia.⁹

L’any 1895, el farmacèutic Antoni Buada, que aleshores era regidor, fou l’encarregat d’efectuar la proposta a Chabàs. Ell acceptà sense demanar cap altra remuneració que no fos la necessària per pagar els viatges i les còpies que pogués encomanar, quantitat que podia arribar a les 1.500 pessetes.¹⁰ L’any 1897 s’habilità una partida pressupostària per a la realització del projecte que, així, prengué caràcter oficial. El mes de juliol Chabàs es traslladà a Barcelona, a l’Arxiu de la Corona d’Aragó. Hi estigué 21 dies, 14 dels quals els dedicà exclusivament als documents referents a Gandia. En una missiva comunicava a l’alcalde que havia trobat més de 60 valuosos documents pertanyents als segles XIII i XIV i que n’havia encomanat còpies. En el moment en què li escrivia es trobava investigant a l’arxiu del Regne de València i tenia previst completar la informació a l’Arxiu del Osuna, a Madrid, i al municipal de Gandia. Trameté un compte de despeses de 233 pessetes.¹¹

Al juliol de 1900 comunicà que havia acabat el seu treball d’investigació per biblioteques, arxius i museus. Aleshores, la corporació municipal facultà l’alcalde per contractar la redacció definitiva.¹² Al mes de setembre, el canonge de la Metropolitana de València pronuncià una conferència a la casa consistorial davant un selecte auditori, i s’hi comprometé a escriure la història de la ciutat si el nombre de subscripcions compensava, en part, un treball tan ímprobe. Els regidors s’alegraren de l’estat de la qüestió i decidiren dedicar

8.- *El Archivo*, I, n. 34, 23-XII-1886, pp. 270-271.

9.- El lector trobarà un resum dels treballs i els documents que publicà sobre Gandia en *El Archivo*, IV, “Nuestra sección de documentos”, nov.- des., 1890, pp. 275-277.

10.- *Llibre d’actes de l’Ajuntament i Junta Municipal 1895-1896*, sessions 10-XII-1895 i 21-IV-1896. AMG. B, 87. En carta al carmelitè P. Juan Berkman, datada el 17 de novembre de 1895, Chabàs li comenta l’encàrrec rebut: “Me están importunando para que escriba una historia de la ciudad de Gandia. Si me dan hecha la copia de documentos que indicaré, acaso lo haga. Vale la pena la importancia de la capital del célebre ducado de los Borjas.” *Epistolario Chabàs-Serrano Morales*, a cura de Manuel Bas Carbonell i Nicolás Blas Martín, Ajuntament de València, València, 1995, p. 79.

11.- *Llibre d’actes de l’Ajuntament... 1897-1898*, sessió 26-IX-1897. AMG, B, 89. També li conta part del fruit del seu viatge a l’amic Serrano Morales en una carta datada el 5 de setembre de 1897. *Epistolario Chabàs-Serrano Morales*, p. 51.

12.- *Llibre d’actes de l’Ajuntament... 1899-1900*, sessió 24-VII-1900.

DISTRIBUCIÓN DE LAS AGUAS

EN 1244

Y DONACIONES

DEL

TÉRMINO DE GANDÍA

POR D. JAIME I

VALENCIA

IMPRENTA DE FRANCISCO VIVES MORA

6, HERNÁN CORTÉS, 6

1898

Roc Chabàs edita un important document sobre la distribució d'aigües a Gandía al segle XIII. València, 1898. Biblioteca J. A. G.

1.000 pessetes del pressupost vinent per ajudar a cobrir les subscripcions a més de convidar els veïns a contribuir a la realització d'una obra tan apreciada com convenient.¹³

Sorprenentment un treball que havia generat expectació durant lustres i per al qual estava tothom tan ben disposat no s'arribà a dur a terme. No hem pogut esbrinar-ne la causa. Degué fallar la subscripció? Més aviat ens inclinem a pensar que Chabàs, aclaparat per tantes obligacions com tenia, optà per preparar les edicions de *La brama dels llauradors*, de Jaume Gassull, el *Estudio sobre los sermones valencianos de san Vicente Ferrer*, l'edició crítica de *L'Espill* de Jaume Roig i encara la *Génesis del derecho foral valenciano* i el *Episcopologio valentino*, a banda del magnífic treball de catalogació del l'arxiu de la catedral de València. Li degué resultar més atractiu que insistir amb la història local. Així la tantes vegades promesa "Història de Gandía" corregué la mateixa sort que d'altres iniciatives com la gramàtica valenciana-castellana per a les escoles o el diccionari valencià que pretenia elaborar, si trobava les ajudes necessàries.¹⁴

13.- *Llibre d'actes de l'Ajuntament... 1899-1900*, sessió 2-X-1900. En una carta a Serrano Morales (21-IX-1900) li indica el propòsit de dur endavant l'obra: "Estos días próximos he de ir a Gandía a concertar lo de su historia: veremos si nos arreglamos: Rodrigo Pertegaz me ayudaría." *Epistolario Chabàs-Serrano Morales*, p. 59.

14.- Vg. Gabriel GARCIA FRASQUET, "Roc Chabàs i els problemes lingüístics de l'escola valenciana", *Saó*, n. 79, juny 1985, pp. 13-14.